

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הנחת תפילין בעת קריאת שמע ותפילה

(י"ד ב') אמר עולא: כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין, כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כאילו הקריב עולה בלא מנחה, וזבח בלא נסכים (אף הקורא ואינו מקיים, אינו גומר את המצוה¹).

(ט"ו א') ואמר רבי יוחנן: הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה, יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא קריאת שמע ויתפלל. וזו היא מלכות שמים שלמה.

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנפנה ונוטל ידיו, ומניח תפילין, וקורא קריאת שמע ומתפלל, מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, דכתיב²: "אַרְחֵץ בְּנִקְיוֹן כַּפֵּי וְאַסְבְּבָה אֶת מְזַבְחִי ה'".

שיטות הראשונים

הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו: כתב המאירי, אם עשה זה דרך פרוק עול מצות תפילין או דרך זלזול, הרי הוא כאלו מעיד עדות שקר בעצמו שהרי הוא מראה עצמו כמקבל עול מצות והוא מפקיעו.³

סדר וקדימות בעטיפת טלית והנחת תפילין בבוקר: כתב האגור בשם ספר הזוהר

1. פירש רבינו יונה, דעולא סבירא ליה שאף על פי שעשה המצוה שיצא ידי ק"ש, אפילו הכי עבר עבירה מצד אחר, שהעיד עדות שקר על עצמו. ורבי יוחנן סבירא ליה שאפילו המצוה עצמה אינה נעשית שלימה, כיון שלא קיבל עליו עול מלכות שמים. תר"י (ח א ברי"ף, ד"ה כל הקורא).

2. תהלים כו,ו.

3. כתב הלבוש (סי' נח): ראיתי יש טועין כשאין להם ציצית או תפילין בבוקר, או כשהם בדרך ואינם יכולים להניחן מחמת קור וצינה, אינם רוצין גם כן לקרות קריאת שמע בזמנה בהיותם בדרך בלא ציצית ותפילין, עד בואם לביתם או למלון, ושם מניחים ציצית או תפילין ומברכין עליהם וקורין קריאת שמע בברכותיה, ולפעמים אפילו לאחר שעבר זמנה. אבל נראה לי שהוא טעות גמור בידם, דודאי לעולם יש להקדים קריאת שמע בברכותיה בזמנה בכל מה שיוכל, ואפילו אין לו ציצית בבגדו ולא תפילין בראשו ובזרועו. ואע"ג דאמרינן כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין הרי הוא מעיד עדות שקר בעצמו, אינו אלא אסמכתא בעלמא ולא אמרו כן אלא במזיד וכו', עיי"ש. והביאו משנ"ב (נח, ס"ק ה) עיי"ש. וראה בהרחבה שו"ת יביע אומר (ח"א, או"ח סי' ד).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שאסור להניח תפילין קודם לבישת הציצית⁴. וכן כתב הנימוקי יוסף שראוי להקדים מצות ציצית⁵. וכתב כן גם בשם רבינו יונה. אמנם דברי רבינו יונה בטלית קטן, אבל טלית גדול, כתב שמתעטף בו אחר הנחת תפילין⁶. וכן פסק השו"ע⁷. והרמ"א כתב שמכל מקום נהגו העולם להתעטף אף בטלית גדול קודם.

מנהג הרא"ש להניח תפילין לפני ברכת עוטר ישראל: כתב הטור, שראה את אביו הרא"ש, שהיה מדקדק להניחם כשהיה מסדר הברכות, והיה מסדרם זה אחר זה עד עוטר ישראל בתפארה, ואז היה מניחם ומברך עוטר ישראל בתפארה⁸. וכן פסק השו"ע⁹.

חובת הנחת תפילין בעת ק"ש ותפילה: כתב רבינו יונה, הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה וכו' טעם הדבר מפני שבתפילין שבראש אדם משעבד לבורא יתברך

4. וכתב הב"י (או"ח כה,א) שכוונתו למה שכתב הזוהר בסוף פרשת במדבר: בשעתא דבר נש קאים, בעי לדכאה גרמיה בקדמיתא. לבתר יקבל עליה האי עול לפרשא על רישיה פרישו דמצוה. לבתר אתקשר קישורא דיחודא דאינהו תפילין.
5. ששקולה כנגד כל המצות. ועוד, שהיא תדירה יותר, שנוהגת בין בחול בין בשבת בין ביום טוב, ותדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם.
6. כן כתב הב"י, לאחר שהביא דברי הנימוק"י. והוסיף הב"י שכן שמע בשם גדולי מקובלי ספרד, ושבזה יוצאים גם ידי חובת הזוהר, עיי"ש.
7. או"ח כה,א-ב. וראה 'בן איש חי' (א, וירא, ג-ד) שהחמיר מאוד בנידון, וכתב שאף אם פגע בתפילין תחילה, לא יניחם תחילה. עוד ראה ביה"ל (ד"ה שלא יניחו) שכתב בשם המג"א דאין קפידי להניח כיס התפילין מעל הטלית בתיק אחד, כיון דהתפילין עדיין מונחין בתוך כיסן (ואין מצוות קשירתן מזומנת לפניו, שכן צריך מתחילה ליטלן מן הכיס), ודעת הלבוש וב"ח וט"ז ונשמת אדם שאין לחלק בזה. וכתב הביה"ל דמכל מקום קשה מאוד להקל כהמג"א, אחרי דרבים חולקין עליו. ואפילו אם נגרמת לו בושה בזה שמניח תפילין קודם, אין נראה להקל, שכן דין אין מעבירין על המצוות הוא ד"ת (נשמת אדם, כלל סח, ופמ"ג משב"ז ס"ק ה), וכבר פסק הרמ"א (יגג) דדברי תורה אין נדחים מפני כבוד הבריות בכל גווני אם לא בגנאי גדול.
- מקורות - אגור (הל' תפילין, סי' פד). נימוקי יוסף (הלכות קטנות, מנחות, הלכות ציצית, י"ב א').
8. לפי שהתפילין נקראין פאר שנאמר (יחזקאל כד,יז) "פְּאָרָךְ חָבוּשׁ עֲלֶיךָ", ונקראים תפילין לשון פלילה, שהן אות ועדות לכל רואינו שהשכינה שורה עלינו, דכתיב (דברים, כי תבוא, כח,י) "וְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עֲלֶיךָ", ודרשינן אלו תפילין שבראש.
9. או"ח כה,ג. וכתב המשנ"ב (ס"ק יג), ובארצות החיים כתב, לא ראיתי שנוהגין כן רק מניחין תפילין קודם ברכת השחר או אח"כ, כל אחד לפי מנהגו, רק ראיתי מדקדקים למשמש בתפילין של יד ושל ראש בשעה שמברך ברכה זו.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הנשמה שהיא במוח, ובתפילין שבזרוע אדם משעבד גופו¹⁰. וכשקורא ק"ש ומתפלל בענין שמשעבד לו נשמתו וגופו, זו היא מלכות שמים שלימה. ומדאמר ומתפלל, משמע שגם בתפלה צריך שיתפלל ותפילין בראשו. וכן פסק השו"ע¹¹.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תפילין, סימן כה)

א. אחר שֶׁלִבֵּשׁ טְלִית מְצִיץ, יְנִיחַ תְּפִלִּין, שֶׁמַּעֲלִין בְּקִדְּשׁ. וְהַמְנִיחִים כִּיס הַתְּפִלִּין וְהַטְּלִית לְתוֹךְ כִּיס אַחַת צְרִיכִין לְזַהֵר שֶׁלֹּא יִנְיחוּ כִּיס הַתְּפִלִּין לְמַעְלָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְגַּע בָּהֶם תְּחִלָּה וְיִצְטָרֵף לְהַנִּיחֵם קֶדֶם הַטְּלִית, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עַל הַמְצוֹת:
הגה: מיהו אם תפילין מזמנים בידו ואין לו ציצית אין צריך להמתין על הציצית אלא מניח תפילין וכשמביאים טלית מעטפו (דברי עצמו).

ב. מי שהוא זהיר בטלית קטן ילבשנו, ויניח תפילין בביתו, וילך לבוש בציצית ומכתף בתפילין לבית הכנסת, ושם יתעטף בטלית גדול.
הגה: והעולם נהגו להתעטף אף בטלית גדול קדם ולברך עליו ואחר כך מניח התפילין והולך לבית הכנסת.

ג. הרא"ש היה מסדר הברכות עד עוטר ישראל בתפארה, ואז היה מניח תפילין ומברך עוטר ישראל בתפארה.

ד. צריך שיהיו תפילין עליו בשעת קריאת שמע ותפלה.

10. ומפני כך צוו לשים אותם כנגד הלב, שהלב היא עיקר התאוות והמחשבות, ובזה יזכור את הבורא וימעט הנאותיו. ובמזוזה משעבד אדם ממנו, אלא שלא הזכירו בכאן המזוזה, מפני שמצוותה נעשית בשעה אחרת. רבינו יונה.

11. או"ח כה, ד. וכתב המשנ"ב (ס"ו, ס"ק מ), צ"ע מי שאין לו תפילין בעת שהצבור מתפלל, אם טוב יותר שיתפלל עם הצבור אף שהוא בלי תפילין, ואח"כ כשיגיעו התפילין לידו יקיים מצות תפילין לבד, או מוטב שיתעכב אחר תפלת הצבור כדי לשאול תפילין מחבירו כדי שיקרא ק"ש ויתפלל בתפילין. פסק המג"א דמוטב שיתעכב אחר תפלת הצבור ושאל תפילין כדי שיקרא ק"ש ויתפלל בתפילין. וכן הביאו כף החיים (סו, ס"ק לד). ואילו מאמר מרדכי (סו, ס"ק ט) חלק עליו, וכתב שמוטב להתפלל בלא תפילין, ובציבור, ואח"כ יניח תפילין ויקרא בהם מזמור אחד. וראה בהרחבה 'ילקוט יוסף' (הל' תפילה, כרך א, סי' צ סעי' ט - תפילה בציבור, אות יב, עמ' רנח ואילך בהוצ' תשס"ד). מקורות - רבינו יונה (ח א ברי"ף, ד"ה הרוצה).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

טהרת הידיים קודם קריאת שמע ותפילה

(ט"ו א') אמר ליה רבינא לרבא: חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר:
מי שאין לו מים לרחוץ ידיו, מקנח ידיו בעפר ובצרור ובקסמית.

א"ל: שפיר קאמר. מי כתיב "ארחץ במים"?! "בנקיון" כתיב¹² ("אַרְחַץ בְּנִקְיוֹן כַּפָּי וְגו'")!
כל מידי דמנקי. דהא רב חסדא לייט אמאן דמהדר (=שמחזר) אמיא בעידן צלותא.

והני מילי (שאינן לחזר אחר מים), לקריאת שמע¹³; אבל לתפלה מהדר.

ועד כמה? עד פרסה (ארבעה מיל, שמונת אלפים אמה).

והנ"מ לקמיה (בכיוון הליכתו); אבל לאחוריה, אפילו מיל (אלפיים אמה) אינו חוזר.

ומינה: מיל הוא דאינו חוזר. הא פחות ממיל, חוזר.

שיטות הראשונים

רחיצת ידיים לפני התפילה: דעת הרא"ש שתיקנו נטילת ידיים בברכה קודם שיקרא
קריאת שמע ויתפלל משום נקיות, לפי שידיו של אדם עסקניות. ואף אם אין לו מים
ומנקה ידיו בצרור ועפר, מברך על נקיות ידיים. והוא הדין במנחה וערבית אם עשה
צרכיו נוטל ומברך. ודעת הרא"ה דלא נתקנה ברכה אלא על נטילה בלבד (ולא על
נקיות). ודעת רשב"א שנוטל ידיו בשחרית קודם תפילת שחרית, משום שנעשה כבריה
חדשה¹⁴. אבל לק"ש ותפילה אין חיוב בנטילת ידיים, אלא שיש חיוב לרחוץ אותן
ולנקותן. והשו"ע¹⁵ חשש לשני הטעמים לחומרא. וכן פסק¹⁶ שאם אין לו מים, יקנח ידיו

12. תהילים כו,ו.

13. שזמנה קבוע ופן יעבור הזמן, אבל תפילה, כל היום זמנה. רש"י. או משום דכיון דק"ש מדאורייתא ותפלה
מדרבנן, החמירו בה שמא יעבור הזמן. תר"י (אמנם דעת רבנו יונה עצמו שאין לחלק בין ק"ש לתפילה).

14. דכתיב (איכה ג,כג) "חֲדָשִׁים לְבָקָרִים רַבָּה אֲמוֹנֶתְךָ", צריכים אנו להודות לו יתברך על שבראנו לכבודו לשרתו
ולברך בשמו ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותם הברכות שאנו מברכים בכל בוקר ובוקר ולפיכך אנו צריכים
להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו.

15. אור"ח סי' ד (ראה משנ"ב ס"ק א). ובכל מקום שיש נפקא מינה בין הטעמים, נוטל ואינו מברך. כגון היה ניעור כל

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

בכל מידי דמנקי, ויברך על נקיות ידיים.

נטילת ידיים לתפילה במים הפסולים לסעודה, ובפחות מרביעית: כתב הרא"ה שמים שנפסלו לסעודה (כגון שנפסלו משתיית בהמה) כשרים לנטילת ידיים לתפילה, כיון דסגי לן בכל מידי דמנקי, ובהני אפילו לכתחילה נמי. וכן פסק השו"ע¹⁷. כתוב בארחות חיים בשם הר"מ מרוטנבורג שאין צריך ליטול ידיו מרביעית אלא לאכילה, לפי שלפני התפילה אם אין לו מים יכול לקנח בכל מידי דמנקי. וכן פסק השו"ע¹⁸.

והני מילי לקריאת שמע, אבל לתפילה מהדר וכו': כך גירסת רב האי גאון, רי"ף, רש"י ורמב"ם. לפי גירסה זו חובה לחזר אחר מים לתפילה. משא"כ לקריאת שמע¹⁹. ותוספות, רבנו יונה, ורא"ש, סוברים שאין שום הבדל בין קריאת שמע לתפילה, ובין לקריאת שמע בין לתפילה אין לחזר אחרי מים פן יעבור זמנה. ומהמילים "והני מילי לקריאת שמע" וכו' לא גורסים בגמרא²⁰. והשו"ע²¹ פסק כרי"ף ורמב"ם.

הלילה (סעי' יג, דלהרשב"א מברך, ואף שלא נעשה בריה חדשה, לא פלוג), וכן כשהשכים ונטל ידיו, וחזר לישון (אפילו קודם עמוד השחר) שינת קבע (סעי' יד, ומשנ"ב ס"ק לב, דלהרשב"א אינו מברך). מקורות - רשב"א (שו"ת, ח"א סי' קצא). רא"ש (פ"ט סי' כג; שו"ת כלל ד). רא"ה (סו"פ שמיני דברכות, הל' נטילת ידיים, מא א ברי"ף, ד"ה מים שנפסלו). וראה עוד להלן, ס' ב', סוגיית נטילת ידיים שחרית.

16. או"ח ד, כב. ומביאור הגר"א (ס"ק לא) משמע שגם בזה מברך על נטילת ידיים (שכן השוה הגר"א הדין כאן למחלוקת לענין טבילת ידיים, וכתב שהשו"ע פסק שם כשיטת רבינו יונה ורשב"א, שמברך לעולם על נטילת ידיים, עיי"ש). וכן הבין מדבריו המשנ"ב (ס"ק נח).

17. או"ח ד, א. ולדעת הרא"ה, לעיל, אינו מברך עליהם, כיון דלא איתקון לנטילה. ולדעת הרא"ש לעיל, יברך עליהם על נקיות ידיים. מקורות - רא"ה (על רי"ף, מא א, הל' נטילת ידיים, ד"ה מים שנפסלו).

18. או"ח ד, ו. גם בזה, לדעת הרא"ה, לעיל, אינו מברך עליהם. ולהרא"ש יברך. מקורות - ארחות חיים (ח"א, הל' נט"י, סי' ב) בשם הר"מ מרוטנבורג (תשב"ץ קטן סי' רפה).

19. ורב חסדא דלייט אמאן דמהדר מיא בעידן צלותא, לאו דווקא תפילה, אלא כוונתו בזמן קריאת שמע.

20. ודברי רב חסדא מתפרשים כפשוטם, שקילל מי שמחזר אחר מים בעת התפילה.

21. או"ח צב, ד. וכתב המשנ"ב (ס"ק יג) ודעת הרמב"ם דהיכא דצריך ליטול ידיו ולא נטל וגם לא נקה אותן בצרור, אפילו בדיעבד אין תפלתו תפלה, וצ"ע לדינא. ובביה"ל (ד"ה צריך) כתב שגם לדעת הרמב"ם, בדיעבד אינו חייב לחזור ולהתפלל, אלא שתפלתו לא הייתה כהוגן, עיי"ש. מקורות - רב האי גאון (הו"ד ברשב"א). רי"ף (ח ב דפיו), רמב"ם (הל' ק"ש ג, א; הל' תפילה ד, ב-ג). רש"י (ד"ה לק"ש). רבנו יונה (ח א ברי"ף, ד"ה לייט). תוספות (ט"ו א, ד"ה אמאן). רא"ש (סי' יא).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

טהרת ידיים להזכרת השם: כתב הרא"ש שמהגמרא משמע שיכול לברך ברכות השחר קודם נטילת ידיים²². וכן פסק הרשב"א, אלא שכתב ש"מכל מקום מסתבר ודאי שאדם ישן על מטתו ערום, והידיים עסקניות גרועות הן מסתם ידיים, וחזקה מטונפות הן בנגיעת בית הסתרים, ופסולות הן להזכרת השם²³. וכן פסק השו"ע²⁴.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות נטילת ידיים שחרית, סימן ד)

א. ירחץ ידיו ויברך על נטילת ידיו.

הגה: ויש אומרים גם אשר יצר ואפלו לא עשה צרכיו וכן נהגו (אבודרהם).

מים הפסולים לנטילת ידים לסעודה (לקמן סימן ק"ס), כשרים לנטילת ידים לתפלה,

מיהו יש מי שאומר דלא מברך עליהו.

ו. אין צריך רביעית לנטילת ידים לתפלה.

ז. טוב להקפיד בנטילת ידים שחרית בכל הדברים המעכבים בנטילת ידים לסעודה.

הגה: מיהו אינו מעכב לא כלי ולא כח גברא ושאר דברים הפוסלים בנטילת הסעודה (מרדכי

ריש פ' אלו דברים תשובת רשב"א סימן קצ"א).

כב. אם אין לו מים יקנח ידיו בצרור או בעפר, או בכל מדי דמנקה, ויברך על נקיית

ידים, ויועיל לתפלה אבל לא להעביר רוח רעה שעליהו.

(או"ח, הלכות תפילה, סימן צב)

ד. צריך לרחץ ידיו במים, אם יש לו. ואם אין לו, צריך לחזר אחריהם עד פרסה, והני

מלי כשהוא הולך בדרך והמים נמצאים לפניו, אבל אם צריך לחזר לאחוריו למקום

מים עד מיל, חוזר. יותר ממיל אינו חוזר, ואם מתירא שיעבר זמן התפלה, ינקה ידיו

בצרור או בעפר או בכל מדי דמנקה (ועין לקמן סימן רל"ג).

22. הגמרא (לקמן ס' ב') מסדרת את ברכות השחר על סדר הפעולות בבוקר, ומסיימת כי משי ידיה לימא וכו' על נטילת ידיים. ומשמע שאינו נוטל ידיו אלא בסוף. וכתב הרא"ש: וזהו סעד לדברי, שלא תקנו נטילת ידים אלא לקריאת שמע ולתפלה.

23. אלא שאינו צריך לנטילת ידים, אבל מנקה ידיו ברחיצת מים או בצרורות או בכל דבר דמנקה ואחר כך עושה צרכיו אלו, ולבסוף נוטל את ידיו. רשב"א.

24. או"ח ד, כג. מקורות - רא"ש (ברכות, ט, כג). רשב"א (שו"ת, ח"א סי' קג).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ה. רחץ ידיו שחרית והסיח דעתו, צריכים נטילה לתפלה. אם יש לו מים, אף על פי שאינו יודע להם שום לכלוף, ולא יברך. ואם אין לו מים מזמנים, אינו צריך לחזור ולטל. **הגה:** ואפלו היה ידיו מלכלכות ונוטלן לתפלה, אינו מברך וכדלעיל סימן ז'.

קריאה שלא כתיקנה

(ט"ו א') **משנה:** הקורא את שמע, ולא השמיע לאזנו, יצא. רבי יוסי אומר: לא יצא. (ט"ו ב') אמר רב יוסף: מחלוקת בקריאת שמע, דכתיב "שמע ישראל". אבל בשאר מצוות (בכל הברכות), דברי הכל יצא. **דתניא:** לא יברך אדם ברכת המזון בלבו, ואם בירך (ולא השמיע לאזנו), יצא. (ט"ו א') קרא ולא דקדק באותיותיה - רבי יוסי אומר: יצא. רבי יהודה אומר: לא יצא. (ט"ו ב') (ומסיק) אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה: הלכה כדברי שניהם להקל²⁵. **תני** רב עובדיה קמיה דרבא: "ולמדתם (אתם)"²⁶, (ודורשים כאילו כתוב "ולמד" "תם") שיהא למודך תם, שיתן ריוח בין הדבקים (בין תיבות דבוקות). עני רבא בתריה: כגון על לבבך, על לבבכם, בכל לבבך, בכל לבבכם, עשב בשדך, ואבדתם מהרה, הכנף פתיל, אתכם מארץ. אמר ר' חמא ברבי חנינא: כל הקורא ק"ש, ומדקדק באותיותיה, מצננין לו גיהנם²⁷. גרסינן בירושלמי (פרק ב, הלכה ד):

רבי לוי ורבי אבדימי דחיפה בשם רבי לוי בר סיסי: צריך להתיז (זיין של) למען תזכרו²⁸. רבי יונה בשם רב חסדא: צריך להתיז "כי לעולם חסדו" (שבהלל).

25. ובין לא השמיע לאזנו, בין לא דקדק באותיותיה, יצא. ומבואר בגמ' שדוקא בדיעבד, אבל לכתחילה, לא.

26. דברים יא, יט.

27. צ"ב, וכי ברשיעי עסקינן?! ואולי אפשר לבאר על פי מש"כ ב'אבן שלמה' (פרק י, אות טו) שגם צדיקים, בדרכם למנוחתם בגן עדן, עוברים בגיהנם. וכשמדקדק באותיותיה, מצננים לו הגיהנם.

28. שלא ישמע שי"ן למען שיהיה לנו שכר מצות ואין לנו לעשות על מנת לקבל פרס. תוספות (ד"ה בין).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

חובת השמעה לאזניו בקריאת שמע ושאר מצוות: מבואר דאף שלהלכה בדיעבד יצא, מכל מקום לכתחילה צריך להשמיע לאזניו. דעת הראב"ד שחובה זו היא מדאורייתא²⁹.

לא יברך בלבו ואם בירך יצא: דעת רבנו יונה והרא"ש דלאו במחשבה לבד קאמר, דוודאי בהרהור לא יצא, דהא קיי"ל (כ' ב') הרהור לאו כדיבור דמי. אלא רצה לומר אע"פ שלא השמיע לאזנו, כיוון שחתך בשפתיו, יצא. וכן משמע מרש"י. וכן דעת רוב הראשונים, דהרהור לאו כדיבור דמי. אמנם ברמב"ם וסמ"ג מבואר שאפילו ללא חיתוך שפתיים, במחשבת הלב בלבד, יצא³⁰. והשו"ע³¹ פסק כרוב הראשונים.

הקורא ק"ש בלבו מחמת אונס: כתב בארחות חיים, לפי דעת הירושלמי נראה שאם מחמת חולי או אונס אחר קרא ק"ש בלבו, יצא, שנאמר אמרו בלבבכם וכו'. ומדברי רבינו יונה נראה, שאף בכה"ג אינו יוצא ידי חובתו³². והשו"ע³³ פסק כארחות חיים.

29. וילפינן לה מדכתיב הסכת ושמע ישראל. דהא דאמרין בדברי תורה הוא דכתיב, ב"הסכת" לחודיה קאמר, כלומר הסכת כדי שתקיים אותם, אבל שמיעת האוזן צריך לכתחילה, משום דכתיב "ושמע". ומשמע שלדעתו, בכל המצוות הוא מדאורייתא. אמנם הרשב"א מסתייג קצת מדבריו, עיי"ש. ויש להעיר שהב"ח (או"ח סב) כתב דצריך לכתחילה להשמיע לאזניו מדרבנן. מקורות - ראב"ד (הו"ד בח"י הרשב"א ט"ו ב', ד"ה אמר רב יוסף). וכל הדיון הוא לגבי המוציא בשפתיו, אלא שלא השמיע לאזניו. אבל כאשר הרהר בלבו, נחלקו הראשונים, וסיעה גדולה של ראשונים הסוברים שבזה אף בדיעבד לא יצא. וראה להלן.

30. יש לציין שדברי הרמב"ם והסמ"ג נסובים לגבי ברכות. ראה 'שאגת אריה' (סי' ו') שכתב לחלק בין קריאת שמע לברכת המזון. והאחרונים האריכו בזה (ראה שו"ת 'יביע אומר', או"ח, ח"ד סי' ג).

31. או"ח סב, ג; או"ח קפה, ב. וכתב כף החיים (קפה, אות ה) דבהרהור שמהרהר בהמ"ז בלבו, אינו יוצא. עיי"ש. ובביאור הלכה (סב, ג, ד"ה ואם לא) תמה ביותר על השערי תשובה והברכי יוסף (סי' קפה) שהעתיקו בשם הספר חרדים, דרוב הפוסקים סוברים דאם לא השמיע לאזנו לא יצא (וראה בן איש חי, א, פרשת חוקת, ז), דהוא נגד גמרא מפורשת, וכן נגד כל הפוסקים! וכתב שאולי כונתו דלא יצא המצוה מן המובחר מן התורה, וצ"ע. מקורות - ראה להלן, כ"א א' (לגבי סוגית בעל קרי בק"ש וברכות), בדין הרהור אי כדיבור דמי.

32. ורבנו יונה כתב (ז' א' ברי"ף, ד"ה לא יברך), שמי שמחויב בברכה ואינו יכול לאומרה, שאין ידיו נקיות או שעומד במקום שאינו נקי, ואינו יכול לבטא התפילה בשפתיים, יש לו להרהר הברכה או התפילה שהתחייב בה. ואע"פ שאינו יוצא ידי חובה אלא באמירה, ה' יראה ללבב, ויתן לו שכר המחשבה. כדאיתא במדרש (תהלים מזמור ה): "אָמְרֵי הָאֲזִינָה ה'", אמר דוד: רבש"ע, בשעה שאני יכול לדבר, "אָמְרֵי הָאֲזִינָה". ובשעה שאני יכול לדבר, "בִּינָה הַגִּינִי" (וראה ב"י לקמן, סי' פה, ד"ה לא, בביאור דבריו).

33. או"ח סב, ד. וכתב המשנ"ב (ס"ק ז): האי יצא, לא לגמרי קאמר, דהא קיימא לן הרהור לאו כדיבור דמי! על כן, כשיסתלק האונס, אם עדיין לא עבר זמן ק"ש מחוייב לחזור ולקרותה. ובביה"ל (ד"ה יצא) האריך, וסיים: ובחיי

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות השי"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שיתן ריוח בין הדבקים: כתבו **תוספות**, **רב אלפס** מוסיף כגון וחרה אף, דאם לא יתן ריוח, אז נראה כמו וחרף. וכן מוסיף וראיתם אותו וזכרתם את ועשיתם את, שצריך ליתן ריוח בין מ"ם שבסוף תיבה לאל"ף שבתחלת תיבה שאחריה. **ורבינו יונה** כתב שגם בתפילה ופסוקי דזמרה "יחתוך בשפתיו כל תיבה ותיבה, ואל יבלעם, גם סוף התיבות יחתוך להפרידם מתיבה הסמוכה לה פן יכשל". וכן פסק **השו"ע**³⁴.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות קריאת שמע, סימן סא)

- א. יקרא קריאת שמע בכונה, באימה וביראה, בריתת וזיע.
 - ב. אשר אנכי מצוך היום, הינו לומר בכל יום יהיו בעיניך כחדשים, ולא כמי שכבר שמע אותו הרבה פעמים, שאינו חביב אצלו.
 - ד. נוהגין לקרות פסוק ראשון בקול רם כדי לעורר הכונה.
 - ה. נוהגין לתן ידיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון, כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכוון.
 - ז. ידגיש בדל"ת שלא תהא כרי"ש.
 - יג. אחר פסוק ראשון צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בחשאי.
 - יד. צריך להפסיק מעט בין לעולם ועד לואהבת כדי להפסיק בין קבלת מלכות שמים לשאר מצות.
- הגה:** ויש להפסיק בפסוק ראשון בין ישראל לה' ובין אלהינו לה' השני, כדי שיהא נשמע שמע ישראל, כי ה' שהוא אלהינו הוא ה' אחד (רוקח) ויש להפסיק מעט בין אחד לברוך, כי עקר קבול מלכות שמים הוא פסוק ראשון (אבודרהם).

אדם ראיתי שכתב דמי שהרהר הברכה בלב, צ"ע. ולעניות דעתי, בברכת המזון בודאי יחזור ויברך. ואפילו בשארי ברכות, הסומך על כל הראשונים דלעיל, בודאי לא הפסיד. אבל בכף החיים (אות ח) הביא מחלוקת אחרונים כשמסתלק האונס, אם חייב לחזור ולקרותה, ומביא רבים הסוברים שכיון שיצא ידי חובתו כשהגיע זמן ק"ש, אינו חייב לחזור ולקרותה, דבאותה שעה שהיה אנוס הרהור כדיבור דמי.

34. או"ח סא, כא-כב. וכתב ב"י בשם רד"ק שבכל עת שיקרא אדם בתנ"ך צריך ליהרהר, אבל הזהירו בק"ש, והוא הדין לכל קריאה. ומה שהזהירו בק"ש הוא לשתי עילות: האחת, מפני שיש באותם הפרשיות, יחוד השם וקבלת עול מלכות שמים. והאחרת, שכל ישראל קוראים אותם פעמים ביום חכמים ועמי הארץ, לפיכך היו צריכים להזהיר עליהם מפני עמי הארץ שאינם בקיאים בקריאה. מקורות - רבינו יונה (ספר היראה). תוס' (ט"ז ב', ד"ה בין).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

טו. צריך להפסיק בין היום לעל לבבך, ובין היום לאהבה, שלא יהא נראה היום ולא למחר.
טז. צריך להפסיק בין נשבע לה', כדי להטעים יפה העי"ן, שלא תהא נראית כה"א.
יז. צריך להתיז זי"ן של תזכרו דלא לשתמע תשקרו או תשכרו, והוי כעבדים
המשמשים על מנת לקבל פרס, וכן צריך להתיז זי"ן של וזכרתם.
יח. ידגיש יו"ד של שמע ישראל, שלא תבלע ושללא תראה אל"ף, וכן יו"ד דוהיו, דלא
לשתמע והאו.

יט. צריך לתן רוח בין וחרה לאף, דלא לשתמע וחרף.

כ. צריך לתן רוח בין תבה שתחלתו כסוף תבה שלפניה, כגון בכל לבבך על לבבך, על
לבבכם, בכל לבבכם, עשב בשדה, ואבדתם מהרה, הפנף פתיל, אתכם מארץ.
כא. צריך בכל אל"ף שאחר מ"ם להפסיק ביניהם, כגון ולמדתם אתם, וקשרתם אותם,
ושמתם את, וראיתם אתו (וזכרתם את ועשיתם את), שלא יהא נראה כקורא מותם (מת).
כב. אף בפסוקי דזמרה ובתפלה צריך לדקדק בכך.

הגה: וה"ה הקורא בתורה ובנביאים ובכתובים יש לזהר (בית יוסף בשם הרד"ק).

כג. צריך לדקדק שלא ירפה החזק ולא יחזק הרפה, ולא יניח הנד ולא יניד הנח.

כד. צריך לקרות קריאת שמע בטעמים כמו שהם בתורה.

הגה: אבל לא נהגו כן במדינות אלו, ומכל מקום המדקדקים מחמירים בכך.

(או"ח, הלכות קריאת שמע, סימן סב)

א. אף על פי שמצוה לדקדק באותיותיה, קראה ולא דקדק בהו, יצא.

ב. יכול לקרותה בכל לשון, ויזהר מדברי שבוש שבאותו לשון, וידקדק בו כמו בלשון הקדש.

ג. צריך להשמיע לאזנו מה שמוציא בפיו, ואם לא השמיע לאזנו, יצא, ובלבד שיוציא
בשפתו.

ד. אם מחמת חלי או אנס אחר קרא קריאת שמע בלבו, יצא. **הגה:** ואף לכתחלה יעשה כן,
אם הוא במקום שאינו נקי לגמרי, ואינו יכול לנקותו משום אנס יהרהר בלבו, ובלבד שלא יהא
המקום מטנף לגמרי, דאסור להרהר בדברי תורה במקום הטנפת (בית יוסף סי' פ"ה).

(או"ח, הלכות ברכת המזון, סימן קפה)

ב. צריך שישמיע לאזנו מה שמוציא בשפתו, ואם לא השמיע לאזנו יצא, ובלבד
שיוציא בשפתו.